

# ללמוד בגוף ראשון

מחשבות על למידה, רגשות וחלימה בהקיץ  
אלחי זיוון

.א.

אנחנו חושבים. כל הזמן, במשך עיסוקי היום-יום שלנו, באיזשהו רובד אנחנו שקועים בהרהורים, במעין חלימה בהקיץ. זכרונות קטנים שעולים לנו, תחושות, תובנות, הבחנות, מונח או ביטוי שפשוט נמצאים היכנשהו בין המחשבות שלנו. לפעמים הרהורים חסרי כיוון, לפעמים כאלו שמתפתחים לאט-לאט. הרהורים מתערבבים, הרהורים מתבהרים.

כנראה זה גם תלוי באופי, או בתקופות מסוימות בחיים, בהן ההרהורים הללו נוכחים פחות; החשיבה מתארגנת ומונחית יותר על-ידי יעדים ומטרות קונקרטיים, והצורה המפוזרת והאסוציאטיבית הזו של החשיבה חוזרת רק לעת לילה, במחשבת-החלום של השינה. אך לרוב, באיזושהי רמה – הם שם, מלווים את החיים כמין פסקול פרטי, שאינו מכוון החוצה, ולרוב גם שקוף למודעותנו שלנו.

לפעמים יש רגע שבו אנו לפתע שמים-לב למחשבה כזו. אולי בכתיבה יומנית, או בשחזור לאחור של כמה דקות שבהם היינו 'לא מרוכזים', יש לעיתים רגע, מוזר מעט, שבו אנחנו מגלים מחשבות שכבר חשבנו. לא שלא ידענו על המחשבה הזו – הרי אנחנו אלו שחשבנו אותה – אלא שאף פעם לא עצרנו לשים את האצבע על כך שכבר כמה זמן שאנחנו חושבים את המחשבה הזו, שהיא נמצאת איפה שהוא שם, ומלווה אותנו אולי כבר כמה שבועות.

**ב.**

בפסיכואנליזה האינטר-סובייקטיבית של תומאס אוגדן, רצף-התודעה השקוף הזה מכונה 'Reverie' – מונח המציין "שיטוט במחשבות, שקיעה בהרהורים ובחלומות בהקיץ, התמסרות להלך רוח של חשיבה לא מהודקת ואסוציאטיבית".<sup>1</sup> הוא מציע, ברוח גישתו האינטר-סובייקטיבית, כי בכל מפגש אנושי מתהווה לו הקשר בין-אישי, רקע, מסגרת לא-מודעת, שבתוכה אנחנו חווים את עצמינו באופן מעט שונה, ומתוכה דברים ואירועים הקורים במהלך מערכת היחסים מקבלים את משמעותם הרגשית.

בתיאורים קליניים אינטרוספקטיביים מפעימים מתאר אוגדן כיצד מחשבתו נודדת במהלך האנליזה לאירועים ולמחשבות קטנות ואישיות, איך תחושות גופניות עמומות, או הלכי-רוח של עייפות או תזזיתיות, עצבנות או ייאוש, צובעים את ההקשר הבין-אישי שבתוכו מתרחשת האנליזה. מתוך פיתוח מודעות ועיבוד של ממד חווייתי זה של הקשר, מגיע לבסוף אוגדן להצעת פירוש למטופל שלו, כשלפירוש יש לעיתים רבות אפקט משחרר ביחס למערכת היחסים, הדומה לקבלת שם למה שהיה שם תמיד והעיק בנוכחותו, אך לא היה ניתן להבחין בו. הפירוש יוצר מקום שמתוכו ניתן לקבל פרספקטיבה הגיונית, מאווררת, דרכה ניתן לחשוב מחדש על מערכת היחסים.

מערכות יחסים, בייחוד עם מטופלים נירוטיים או דיכאוניים, עשויות לעיתים להפוך לחונקות, מוחצות, מעוררות ייאוש עמוק או רוויות בחרדה סמויה. באמצעות הקשב הצף לתכני ה-Reverie שלו עצמו, בהסכמתו להיסתף אחרי

<sup>1</sup> "מקורה של המילה בלטינית, וממנה הגיעה לצרפתית; היא שומרת על צלילה הזר גם באנגלית. במקורה יש לה קשת רחבה של משמעויות וקונוטציות של פראות, חגיגה ושיגעון (סימינגטון וסימינגטון, 2000). (...) למרות מאמצים רבים, טרם הוצע תרגום עברי מספק למילה זו, ובחרנו להשאירה בנוסחה המקורית" (תומאס אוגדן, על אי-היכולת לחלום, עמ' 74, הערת המתרגמים). מקור השימוש הפסיכואנליטי במונח זה הינו אצל וילפרד ביון, אחד ממוריו של אוגדן, שאת רעיונותיו הגרעיניים (אותם נטה לנסח בצורה כמעט מתמטית) מפתח וממחיש אוגדן בחלקים רבים מהתיאוריה שלו. את רעיונותיו על ה-Reverie ועל מלאכת ה'חלימה' הוא מציג בעיקר בספר 'על אי-היכולת לחלום'. בכתיבתי אתייחס ואצטט מתוך הפרק 'Reverie' ופירוש' בספר זה (עמ' 162-183. יצא גם כמאמר נפרד בשנת 1997).

אותו רובד הרהורי – ההולך ונעשה מודע ונגיש להסמלה מילולית, עד שלבסוף צומח מתוכו פירוש – מצליח אוגדן לחלץ את מערכת היחסים מההיבט הממית והמחניק שלה, ולאפשר למשתתפים בה לנוע לעבר חוויה אינטר-סובייקטיבית חדשה, בתוכה ספקטרום הרגשות נפתח ומתרווח מחדש.

## ג.

הרב שג"ר כותב במסה 'אמונות' כי "מבחינתי, האמונה היא שפה פרטית".<sup>2</sup> בסופה של המסה, בתוך העיסוק בשאלת משמעותה של ההשגחה, הוא מביא דוגמה מעניינת:

אתן דוגמה ממה שקרה בביתי הבוקר: הבוילר נסדק והבית הוצף מים. האם מדובר בהשגחה? הרמב"ם הרי קובע שעלינו לפשפש במעשינו בשעת 'צרה', צרה קטנה אמנם, אך מעצבנת. אולם פשוט זה אין משמעותו לשאול את עצמי 'למה זה קרה?' אלא 'מה זה אומר?'. 'למה זה קרה?' פירושו: 'מהי הסיבה?' – ואותה אני כבר יודע: הצטברו על גבי גוף החימום אבנית וחלודה ונוצר בו סדק, אולי משום שלא השתמשתי בו נכון. והנה, דווקא כתשובה לשאלה 'מה זה אומר?' הייתה לי לפתע הארה: אולי לא נתתי צדקה במידה מספקת. עלי לחזור בתשובה.

האומנם? האם זו אכן משמעותה של הצרה? מה שמפקיע את הפרשנות הזו משרירותיות הוא תחושת הוודאות המתלווה אליה. האירוע השתלב בכמה אירועים נוספים, בקטעי מחשבות, בהרהורים ועוד. הוא מופיע כהארה, הייתי אומר: כהתגלות. לא כדרשנות נוסח הפרשנות הניתנת בעיתונים לאסונות שונים ומשונים המתרגשים עלינו, לא חיפוש חיצוני אחרי סיבות. הארה שלא אני יוצר אותה, אלא היא זו שתופסת אותי.

---

<sup>2</sup> לוחות ושברי לוחות, עמ' 407.

בהרהורים שלי, שהכתיבה הזו היא הפרי הסופי שלהם, הפסקה הזו, שהייתה מוכרת לי בעצם כבר לפני-כן, הוארה לי מחדש כשנזכרתי בה בהקשר של מושג ה-Reverie כפי שמתאר אותו אוגדן. הרב שג"ר אמנם בחר לתקף את חוויית הפרשנות האינטואיטיבית האישית עליה הוא מספר באמצעים אחרים, ולא מתוך השיח הפסיכולוגי (שיח המתואר במסה זו דווקא כאיום מסויים על האמונה); אך בעבורי דוקא המשפט המובלע – "האירוע השתלב בכמה אירועים נוספים, בקטעי מחשבות, בהרהורים ועוד" – משמעותי יותר מהביטויים המופיעים לאחר-מכן – הארה, התגלות וכו'.

במשפט הזה, אני מרגיש, הפרשנות האינטואיטיבית והאישית לסדק בבוילר ממוקמת כצומחת מתוך אותו רובד הרהורים יום-יומי. הפנייה פנימה על-מנת "לפשפש במעשינו", מתקשרת לי לאותה אינטרוספקציה שמתאר אוגדן, שמתוכה צומחת לפתע הפרשנות. בשורה הבאה, כששואל הרב שג"ר "האומנם?", ונאלץ להתמודד עם נראותה של פרשנות זו כשרירותית, כמגיעה משום-מקום, ומשום כך נדרש גם לתקף אותה באמצעים שונים – שרירותיות זו קשורה בעיני להוצאה החריגה של הפרשנות ההרהורית אל מחוץ לתחום הפרטי והמוגן של ההרהורים, אל המרחב הפומבי החשוף לעיניים זרות.

בהמשך לדוגמה של הבוילר הסדוק, מציע הרב שג"ר דוגמה נוספת:

הארה זו דומה לחוויית היצירה, או לחוויית לימוד סוגיה בגמרא. הסוגיה והטקסט לפניי, כערימה וגיבור של רעיונות, מחשבות, קביעות שאינן מתחברות לכלל תמונה נהירה ובעלת משמעות, עד שלפתע מבריק הברק ומופיע רעיון שסביבו מתגבשים הפרטים למכלול קוהרנטי ובעל משמעות. השכנוע הפנימי נובע מהבהירות עצמה.

תחושה זו של ודאות אינה סותרת את העובדה שמשכנה של האמונה הנו לא פעם דווקא במחוזות הספק, וזאת בשל הפער בין עולם האמונה לעולם השניות, שבו בסופו של דבר, אנו חיים.

## ד.

הדוגמה הזו, של חוויית הלימוד או היצירה, היא בסופו של דבר מוקד העניין שלי בכתיבה הזו. מה שמעניין אותי בהקשר הזה הוא לחשוב על החוויה של לימוד כחוויה של התקשרות רגשית למילים או רעיונות.

מזווית זו ניתן להציג את לימוד המקורות הבית-מדרשי כתהליך אישי של התקשרות רגשית: בתחילתו של התהליך הלומד פוגש את המילים שבספר ושבטקסט כמילים זרות, רחוקות, מנותקות; ובמהלך הלימוד הוא מתחיל 'ללמוד אותם', להתקשר אליהם, ולעכל אותם לתוך עולמו הרגשי.

כשהרב שג"ר מתאר את החוויה של לימוד סוגיה בגמרא, יש בתיאור זה קווי דמיון לתיאור של הפרשנות האינטואיטיבית לסדק בבוילר – אך יש בתיאור זה גם הבדל ושוני מסויים. גם כאן הפרשנות מתוארת כתהליך פתאומי העולה מתוך אוסף חסר-צורה של פרטים, אך כאן נראה שהפרשנות עולה מתוך סביבה טקסטואלית ורעיונית, סביבה שהינה פומבית ומוצקה יותר לעומת הרובד ההרהורי, הפרטי והיום-יומי של ה-Reverie. כך גם "הברק" ו"השכנוע הפנימי" מבטאים עצימות גבוהה יותר, וחוויית פירוש אינטלקטואלית יותר ובעלת תוקף חברתי רב יותר.

בעקבות כך מצאתי את עצמי תוהה: האם ישנה אפשרות לאותה תנועה אינטרוספקטיבית, אישית ("פשפש במעשיו"), ביחס ללימוד? באיזה אופן לימוד של סוגיה בגמרא יכול – או אולי כבר – להשתלב "בכמה אירועים נוספים, בקטעי מחשבות, בהרהורים ועוד"? איך יראה לימוד כזה ברמה האישית, והאם הוא יכול לתקשר עם השיח הסטנדרטי, המשותף (והאינטלקטואלי פחות או יותר), של לומדי בית-המדרש?

## ה.

מתוך המחשבות הללו מצאתי את עצמי יום אחד יושב בבית המדרש ומשתמש – כמה מביך – במשחק אסוציאציות בלימוד הסוגיה.

ישבתי כשלמולי הסוגיה. קראתי אותה כבר פעם אחת, ללא שימוש במפרשים, ופחות או יותר הבנתי את המהלך שלה, אך הרגשתי 'ריק' מבחינה רגשית ביחס אליה. זו הייתה שעת בוקר, ולמרות הרעננות, הרגשתי גם קצת מנותק, חסר הקשר. לקחתי דף ריק וניסיתי לרשום אסוציאציות שעלו לי מול הסוגיה, ולהתחיל להתניע ולשרשר מין חשיבה הרהורית על הסוגיה.

התנאי להעלאת אסוציאציות כרוך בויתור על צנזור פנימי, מה שאומר שמצאתי את עצמי חושב וכותב לעצמי דברים שידעתי שלא אוכל לחלוק אותם עם חבריי שלמדו את אותה הסוגיה. משום כך אני גם לא יכול להציג כאן את הקריאה עצמה, ולהדגים אותה באופן ישיר. אני יכול רק לתאר אילו סוג דברים עלו.

חלקים בסוגיה התקשרו לי לאירועים שקרו לי במשך השבוע, לאנשים שאני קשור אליהם, למערכות יחסים רגשיות; לעיתים עלו לי אסוציאציות טיפשיות או בנאליות (לדוגמה, הפרה המוקדשת לעולה שבסוגיה העלתה לי תמונה של חפיסת שוקולד פרה אדומה), חלקים אחרים הזכירו לי משהו שמישהו אמר בשיחה ערב לפני, או באיזו תחושה נפשית אותה אני כבר מזהה ביני לבין עצמי עם איזה מונח שקראתי פעם בספר כלשהו, ועוד ועוד.

את כל אלו רשמתי במעין רשימה של 'קודים', מילים אסוציאטיביות שעלו לי ביחס לסוגיה הפתוחה למולי. אחרי כמה דקות של חשיבה כזו, ישבתי וניסיתי להיזכר ולשחזר את שרשרת האסוציאציות שכתבתי מתחילתן לסופן. אם בהעלאת האסוציאציות החשיבה 'רצה' קדימה, אל הקישורים הבאים, באינטרוספקציה שלאחר-מכן יכולתי 'להגדיל' כל קישור, ולשים-לב לדימויים הויזואליים שהבהבו לי בראש (אידאוגרמות),<sup>3</sup> מילים שהתרוצצו להם בין לבין, רגעי זיכרון של תשומת-לב מוזרה כמעט (לדוגמה, נעשיתי פתאום מודע להיתפסות תשומת-הלב שלי באדמומיות בלחיים שיש לתינוק אחד שאני מכיר, לכאורה פרט מוזר וחסר-חשיבות). שמת-לב פתאום שאת הסיטואציה האנונימית שמתארת הסוגיה – 'בהמה של שני שותפין והקדיש חציה וחזר

<sup>3</sup> לדוגמה, כשאתם חושבים על המילה 'כלב', באיזה צבע הכלב שקופץ לכם לראש? מאיפה התמונה הזו באה?

ולקחה והקדיש חצייה" – אני מדמיין כמתרחשת בחצר הבית שגדלתי בו, ונעשיתי ער יותר לאופן הלא-מודע שבו אני מדמיין את אותו שחקן אנונימי שאת פעולותיו מתארת הסוגיה במשפט זה.

עכשיו, לאחר שפתחתי את האסוציאציות ביני לבין עצמי, ניגשתי שוב לקרוא את הסוגיה. הפעם היה לי 'מקום' להניח בו את המילים הזרות של הסוגיה, טקסטורה רגשית של זכרונות, תמונות והרהורים, שבתוכם באתי שוב להיפגש עם המילים. בקריאה השנייה הפניתי את תשומת-ליבי יותר החוצה, אל המובן הפשוט שיש למילים ולסוגיה, אבל התרתי לעצמי גם להבין ולהצמיח את ההיגיון וההקשר של הטיעונים מתוך אותו 'מקום' שבו היו מונחות עכשיו המילים.

בסיום הלימוד הזה חשתי התחלה של קשר רגשי אל הסוגיה, המילים הרגישו פחות כ"חתיכות דוקרניות של חומר קשה המתייחסות רק לעצמן", ונעשו רכות יותר, ומעט יותר מלוחלות ברגש.<sup>4</sup>

תוך-כדי שחשתי שמחה על ההתקרבות הקטנה הזו, התחלתי גם לתהות מה יוצא מזה בסופו של דבר, ומה מזה אני יכול לתרגם ולהפוך לבעל-ערך בתוך המרחב המשותף של בית-המדרש שבו אני נמצא.

---

<sup>4</sup> הציטוט מתוך ספרה של אווה הופמן, 'זרה בין המילים' (Lost in Translation), בו היא מספרת על ההגירה שהיא עשתה בילדותה מפולין אל קנדה, ויותר מזה – מהשפה הפולנית לשפה האנגלית. היא מפליאה לתאר את חווייתה הראשונית את המילים האנגליות כמו "חתיכות דוקרניות של חומר קשה המתייחסות רק לעצמן" (עמ' 316), ואת המסע הארוך שלה אל תוך ליבה של השפה, עד "שהשפה מתחילה לדבר אלי את עצמה מתוך התאים שלי, ואני מפסיקה להיות כל-כך תקועה איתה ... [המילים] הופכות יותר ויותר לאמצעי שקוף שבתוכו אני חיה ושחי בתוכי – אמצעי שדרכו אני יכולה שוב להגיע אל עצמי ואל העולם" (שם).

## .1

אבל מה שאני מנסה לדבר עליו בכתיבה הזו, בעצם, זה לא רק משחק אסוציאציות. מה שאוגדן מתאר כטכניקה פסיכואנליטית זה מעין 'מיינד-סט', הלך-רוח כללי, שמנסה להרחיב ולרווח את ה'מקום' שמתוכו אנחנו יכולים לחשוב, להרגיש, ובהקשר שלנו – ללמוד.

אוגדן כותב: "השימוש ב-Reveries שלנו מחייב סובלנות לחוויה של היסחפות בזרם. העובדה ש'השטף' של ה-Reveries נושא אותנו למקום כלשהו שיש לו בכלל איזשהו ערך לתהליך האנליטי היא לרוב תגלית בדיעבד, וכמעט תמיד בלתי צפויה. אי אפשר להאיץ מצב זה של היסחפות לעבר השלמתו. אנו חייבים להיות מסוגלים לסיים פגישה בתחושה שהאנליזה נמצאת בהפוגה, לכל היותר בבחינת פסיק במשפט. תנועה אנליטית מתוארת טוב יותר כ'השתרכות לעבר' מאשר כ'הגעה אל'".<sup>5</sup>

בהקשר שלנו, השאלה שאני רוצה להעלות היא: עד כמה אנחנו מסוגלים בלימוד שלנו להיסחף אל הרהורים כאלו? יכולת כזו תתאפשר רק מתוך שמיטה והנחה של המשימה הפרודוקטיבית שלקחנו על עצמינו – 'ללמוד'. היא כרוכה ביכולת לשאת חוויה של אי-ידיעה, בלבול וחוסר אוריינטציה.

אוגדן כותב: "זהו ממד של החוויה שלנו שמורגש יותר מכל כביטוי של כישלוננו להיות רצפטיביים, מבינים, מלאי חמלה, ערניים, קשובים, שקדנים, אינטליגנטיים וכן הלאה (...). הנשורת הרגשית של ה-Reverie היא בדרך כלל בלתי מתבלטת ורחוקה מביטוי צלול; עבור האנליטיקאי יש בה תחושה חמקמקה של ערעור, יותר מאשר תחושה של הגעה להבנה".<sup>6</sup>

אנו עשויים למצוא את עצמינו בשלב זה כבר בתהייה, מדוע בכלל לנסות ללכת בגישה זו. אם אין בהרהורים הללו אף "הגעה אל" תוצר כלשהו, ואם זה מוביל

<sup>5</sup> Reverie ופירוש, עמ' 164.

<sup>6</sup> שם, עמ' 165 (ההדגשה שלי).



בעיקר לחוויה של ערעור וחוסר-איזון, מאשר לתובנות ברורות או מוצלחות, מדוע בכלל לנסות להרהר על הסוגיה?

## ז.

כאן אני רוצה קצת לחזור אל הפרספקטיבה שהצעתי בקצרה לפני-כן, לפיה לימוד הינו תהליך של התקשרות רגשית למילים ולרעיונות.

לכאורה יש מה להתקומם מול פרספקטיבה כזו. בלימוד שלנו אנחנו לרוב ניגשים אל הספרים, הטקסטים והמקורות מתוך גישה תוכנית, עניינית: אנחנו רוצים ללמוד את הידע שמצוי בתוכם, או אולי לחלץ ממנו תובנות הרלוונטיות לחיים שלנו, אך בכל-אופן איננו חושבים על הממד הרגשי של חוויה זו כיעד של פעולת הלימוד, אלא לכל היותר כתוצר-לוואי שלה.

ואכן הפרספקטיבה שאני מציע מגיעה ממקום שונה. היא מניחה כי מחשבות (תכנים, רעיונות) ורגשות מעורבים זה בזה. בעיני, המובן והערך שעשוי להיות למילים – המהווים בסופו של דבר את המדיום שבו אנו משתמשים על-מנת לגשת אל ה'תוכן' – נשען על חוויה רגשית מסוימת הקורית בתהליך הלימוד.

מיכאיל בחטין, חוקר הספרות והפילוסוף הרוסי, מתאר את תהליך ההבנה כמצוי בתוך דיאלוג מתמיד של מילים. הרגע של ההבנה הינו רגע שבו אנחנו אומרים לעצמנו: 'אה, נו, זה כמו – הדבר ההוא', כש'הדבר ההוא' הוא משהו שאנחנו תמיד כבר מכירים מקודם. את הרגע הזה הוא מתאר כרגע של תגובה במסגרת דיאלוג בין הדובר והמשיב:

כל הבנה ממשית של מכלול היא הבנה משיבה ופעילה, ואינה אלא שלב הכנה התחלתי של תשובה (תהא אשר תהא הצורה שבה היא מתממשת). וגם הדובר עצמו מכוון להבנה משיבה ופעילה שכזו דוקא: הוא מצפה לא להבנה פסיבית שכאילו משכפלת את מחשבתו בראשו של אדם אחר, אלא לתשובה, להסכמה, לאהדה, להתנגדות לביצוע וכן הלאה. (...) יתרה מזאת, כל דובר הוא גם, במידה זו או אחרת, משיב: הרי אינו הדובר הראשון, המפר

לראשונה את דממת הנצח של היקום, והוא מניח לא רק את קיומה של מערכת הלשון שבה הוא משתמש אלא גם את נוכחותן של התבטאויות קודמות כלשהן – של עצמו או של אחרים – שעמן ההתבטאות הנתונה הזו שלו נכנסת לסוג זה או אחר של יחסים.<sup>7</sup>

כלומר, בניגוד לתמונה שבה המובן של המילה קיים כשלעצמו היכנסהו (במילון, או בתוך ראשנו), בחטין רואה את ההבנה כ'מומנט מופשט' שניתן רק לחלץ מתוך התגובה הממשית שהמילה מעוררת בנו.

אמנם, בחטין רואה את התגובה הזו בעצמה כמורכבת ממילים – מה שאכן מציב את תפיסת השפה שלו כתפיסה של מערכת קונטינגנטית, שבה לכל רכיב יש משמעות מתוך יחסיו עם הרכיבים האחרים – אך כאן אני מעוניין לגלוש חזרה אל התיאור הפסיכואנליטי של אוגדן, ולחשוב על ה-Reverie כמרחב מתוכו מתעוררת התגובה/ההבנה של המשיב לנוכח מילותיו של הדובר.

אם לחזור מתוך הקשר זה אל הטענה שטענתי קודם לכן: גם בגישה 'עניינית' העוסקת בתוכן של הטקסט ואינה מפנה את תשומת-ליבה לממד הרגשי של חוויית הלימוד – גם בגישה כזו המובן והערך שיש למילים נשען באופן לא-מודע על אותה התנסות רגשית-מילולית שנמצאת בתשתית, וממנה היא יכולה להגיב, להבין וללמוד.

מתוך פרספקטיבה זו ניתן בעיני להבין את התופעה השכיחה של ויכוחים 'ענייניים' לכאורה על הסוגיה המגיעים לשיאים אמוציונליים ובין-אישיים. רגע הפרשנות, כפי שתיאר אותו יפה הרב שג"ר – "לפתע מבריק הברק ומופיע רעיון שסביבו מתגבשים הפרטים למכלול קוהרנטי ובעל משמעות, השכנוע הפנימי נובע מהבהירות עצמה" – הוא רגע רגשי, רגע שבו נוצר מגע בין המילים הזרות ובין 'הדבר ההוא' – אותה התנסות פרטית שצמחה וזוהתה בתוך מרחב ההרהורים האישי שלנו. בעיני, זהו הדבר שגורם לנו להזדהות באופן עצים כל-כך עם הפרשנות שלנו, לדבוק בה ולהגן עליה, למול הפרשנויות האלטרנטיביות שמציעים הלומדים האחרים כנגדנו. אמנם ההגנה על הפרשנות

<sup>7</sup> מיכאל בחטין, כתבים מאוחרים: פילוסופיה, שפה, תרבות, עמ' 57-58.

שלנו כפופה ל'חוקי המשחק' של הוויכוח – קטגוריות ההיגיון והסבירות השולטות בשיח – והאינטלקט של כל אחד מהשחקנים הוא המספק לו את עוצמת השכנוע שלו, אך בסופו של דבר, זוהי הזדהות רגשית הגורמת למתווכח לדבוק ולהזדהות עם טענתו.

## ח.

לכאורה, אם כך, הרי שהנה למולנו לימוד שיש בו התקשרות רגשית לעילא אל מילים ורעיונות. מדוע יש צורך לחפש משהו אחר?

נראה שבהקשר האנליטי, כשהפירוש מתרחש בתווך שבין שני אנשים, ניתן באופן פשוט יותר להרגיש מתי פירוש הינו 'אמיתי'.

כשאוגדן מדבר על הצורך להיות סובלניים למצב של היסחפות, של ערעור, כשהוא כותב כי "יש להניח ל-Reveries לצבור משמעות, בלי שהאנליטיקאי או המטופל יחושו לחץ להשתמש בהם מייד", הוא אומר זאת כנגד סוג אחר של פירוש, שבו מתמודד האנליטיקאי עם אי-הידיעה באמצעות ידיעות קיימות. אוגדן מתאר צורת התמודדות זו כ'האכלה מקופסת שימורים'<sup>8</sup>.

הוא כותב: "גם אם ההרגשה היא שהמצב בהול, חשוב שהזוג האנליטי ישמר (לפחות במידה מסוימת) תחושה שיש להם "זמן לבזבז", שאין כל צורך לאמוד את "הערך" של כל פגישה, של כל שבוע, או של כל חודש שהם מבליים יחדיו.

---

<sup>8</sup> שם, עמ' 157. אוגדן משתמש בביטוי זה כשהוא מתאר את התנהלותו שלו באחד השלבים המוקדמים במקרה האנליטי אותו הוא מתאר באריכות: "אני חוויתי את מתיחת הגב של ט' לצורת קשת תלונה בלבד, ובנקודה זו לא הייתי מסוגל לבחון את האפשרות שלמחווה זו יש משמעויות אחרות. הפירוש הראשון שלי התייחס לרעיון שהמטופלת מחתה בכעס על חוסר הנכונות שלי לספק לה מקום נוח בחדרי. יכולתי לשמוע את הצינה בקולי, שהפכה את הפירוש להאשמה. הרגשתי באותו רגע שאינני מסוגל להיות אנליטיקאי עם המטופלת ובמקום זאת חוויתי את עצמי כועס, אובד עצות, וחסר אונים מכדי לשנות את מהלך העניינים. תחושת "קופסת שימורים" בנוגע לפירוש שלי התריעה בפני על הקיבעון הרגשי שלי עצמי ביחס לט' ועל חוסר היכולת שלי בנקודה זו לחשוב או לדבר בצורה רעננה או להיות פתוח לאפשרויות חדשות כדי להבין ולחוות את מה שהתרחש בינינו. ההכרה בכל אלה הייתה מטרידה ביותר".

סימול (מילולי בחלקו) מתפתח בדרך כלל במשך הזמן, כאשר מגלים סבלנות ואין מאלצים אותו. (...) כמעט תמיד קל לזהות סימול מאולץ בשל איכותו המתחכמת, הנוסחתית והנוטה לאינטלקטואליזציה".<sup>9</sup>

אם כן, כיצד בסוף "משתרכים לעבר"? כיצד נראה פירוש הצומח מתוך היסחפות אל המערבולות שהמפגש הפרשני מחולל אצל האנליטיקאי (או הלומד)?

אוגדן טוען כי אין לנסות להשתמש באופן שטחי בחומרים העולים מתוך ה-Reverie. במקום זאת הוא מתאר את הפירוש כנאמר "מתוך" החוויה האינטרוספקטיבית: "כמו המצב עם חוויות רגשיות אחרות שלנו שהן אישיות ביותר, איננו מדברים עליהן בדרך כלל ישירות עם המטופל, אלא מנסים לדבר אל המטופל מתוך מה שאנחנו חושבים ומרגישים. כלומר, אנו מנסים להסתמך בדברינו על מודעותנו לחוויה הרגשית שלנו עם המטופל, ולהתבסס עליה".<sup>10</sup>

בסופו של המאמר, בו הוא מספר על פירוש שנתן בסופה של סדרת מפגשים (שאת חוויות ה-Reverie שלו במהלכם תיאר קודם לכן במאמר בגילוי-לב ובפשטות מרשימים), ניתן לחוש את הנוכחות של ה-Reverie כמה שמספק את העומק והמשמעות הרגשית שיש לפירוש:

ה-Reveries והמחשבות שתיארתי (למשל ה-Reveries על ההתאבדות האנונימית, על המאמץ לשלוט בזמן החולף, על חוסר היכולת להתאבל במלוא מובן המילה על מותה בטרם עת של ידידה, על החרדה הקשורה בחיות ובהתייחסות המיניוית והחושניות שנחסמו) תרמו הרבה לכך שאמרתי לט' שאני מרגיש שיש עצב בדברים שעליהם אנו מדברים, והוא קשור בתחושה שהיבטים חשובים מחייה אינם נחיים ("נזרקים החוצה").

<sup>9</sup> שם, עמ' 164.

<sup>10</sup> שם, עמ' 163 (ההדגשה במקור). "חויית reverie ניתנת רק לעתים נדירות – אם בכלל – ל"תרגום" ברמה של אחד לאחד להבנה של המתרחש בקשר האנליטי. הניסיון להשתמש שימוש פרשני מיידית בתוכן הרגשי או בתהליכי החשיבה שב-Reveries שלנו מוביל על פי רוב לפירושים שטחיים, שבהם מתייחסים לתוכן גלוי כאילו ניתן להמירו בקלות לתוכן סמוי" (עמ' 164).

כשהתייחסתי לעצב שבחיים הנזרקים החוצה, חיים שאינם נחיים [Not Being Lived], חשבתי לא רק על הדרך שהיא לא אפשרה לעצמה את החוויה של להיות אמו של התינוק שלה (שלנו) בחלום, אלא גם על הדרך שבה לא אפשרה לעצמה (בדרגות משתנות) לחיות את החוויה של להיות כאנליזה איתי, ולא אפשרה לעצמה לחיות את החוויה של להיות הבת של אמה, או את החוויה שיש לה אימא.

ט' הגיבה לדברי בככי, בדרך שגרמה לי להרגיש שהיא חווה איתי עצב, בניגוד לדרמטיזציה של רגש מומצא למעני.

אוגדן מתייחס בקטע זה לפרטים רבים מתוך אותה אנליזה (שאליה הוא הכניס את הקורא באמצעות תיאורה המפורט והקרוב בעמודים שלפני) אך אני מקווה שגם ללא ההקשר המלא, ניתן להרגיש כאן את האיכות האמיתית והרגשית שעשויה להיות לפירוש.

באופן דומה, אני מאמין, אנחנו יכולים לזהות בתוכנו את ההבדל בין למידה שחוללה אצלינו שינוי רגשי, ושצמחה בתוכנו מתוך הקשר רחב ועמוק, ובין למידה שבה נותרנו רק עם פרשנויות שהרגישו לנו כקלישאתיות, כחזרה על עצמנו. למידה שבמקום לעורר אותנו יותר מבחינה רגשית, רק שמרה עלינו באזור הנוחות הישן-למחצה והאטום של משחק במושגים.<sup>11</sup>

---

11 אוסיף בערה שאני מרגיש כי ניתן לחוות את ההבדל באיכות הלמידה הזו גם באמצעות הגוף. רוב הזמן איננו שמים לב כיצד הגוף שלנו מרגיש. אך הרבדים הסומטיים של החוויה מהווים חלק חשוב מתיאוריו של אוגדן את חוויית ה-Reverie. רבדים אלו קשים יותר לגישה מודעת, וכל-שכן לתיאור (בניגוד ל'הרהורים' או ל'מחשבות', שבהם העדפתי רוב-הזמן לנקוט כתיאור ה-Reverie), אך הם חלק מהותי ממה שנותן ל-Reverie את איכותו. גם איכויות ויזואליות, הלוציניטריות, או אפילו אקוסטיות (אוגדן מתאר באחד המקרים מנגינה הנתקעת בראשו), מתקרבות יותר לרבדים אלו של חוויית ה-Reverie. נראה שההעמקה בחוויית ה-Reverie דומה לחוויית ההירדמות: המחשבות החולפות בראשו הולכות ומתבזרות, ובמקביל מקבלות היבטים סומטיים ויזואליים יותר, עד שלבסוף הן נעשות לחלומות של ממש. אך גם מבלי להירדם, נראה שמידת התחושה (או אי-התחושה) הסומטית את הגוף שלנו קשורה אל מידת קיומה של חוויה רגשית. כך לדוגמה, במסגרת המחקר האנתרופולוגי על רגשות ותרבות, מרגרט וות'רל

## ט.

לחתימת המחשבות האלו אני רוצה לחזור למתח שהצגתי קודם לכן בין הפרספקטיבה הרגשית על תהליך הלימוד לבין הפרספקטיבה התוכנית והעניינית עליו.

בהקשר הספציפי של לימוד גמרא אני מרגיש שאני שותף לנאמנות מסוימת הקיימת ביחס לטקסט עצמו. נאמנות זו היא שגורמת לי לחוש חוסר-נוחות מול מניפסטים שונים המסבירים מדוע יש ללמוד גמרא. בעיני, סיבות חיצוניות ללימוד הגמרא עשויות להתאים באופן תיאורטי לכל ספר, וממילא חסרות משמעות. הלומד המונע על-ידם בעצם אינו מסוגל לראות למולו את הגמרא עצמה, כטקסט ספציפי, ולהיפגש איתה באמת.

אותה הביקורת ניצבת גם לפתחן של גישות מתודולוגיות המנסות לחדש כלים שמטרתם לאפשר מפגש 'משופר' עם הטקסט. ייתכן שגם הן נכשלות בהצבת ההנחה ההכרחית כי 'זהו הספר שיש ללמוד'. במקום להפוך את הגמרא לפילוסופיה פשוט תלמדו פילוסופיה, אמר פעם מישהו בבית-המדרש. ייתכן שניתן להאשים גם את הכתיבה הנוכחית באותו הכשל.

מכל מקום, אני מקווה שלא זהו המניע שלי בכתיבה הזו. אני מרגיש כי המפנה המשמעותי שאני מוצא בדברים הללו לא נועד לשנות את הטקסט אלא את הלומד.

הרב שג"ר כותב במסה 'אמונות' כי בעבורו "האמונה היא שפה פרטית". אני מרגיש שהמפנה שאותו הוא מנסה לתאר ביחס לאמונה, כמו גם ביחס לחוויית ההשגחה והלימוד, הוא מפנה פנימי הקורה בתוך האדם.

במושגי העולם של הלומד, זהו מעבר מקיום בתוך עולם 'תמטי' חסר-זמן – עולם שבו מושא-הלימוד של הלומד (ארון הספרים הרחב לדוגמה) קיים באופן

---

(Margaret Wetherell, Affect and Emotion) מגדירה את הרגש כ"embodied meaning-making" (בתרגום חופשי: דרך גופנית ליצירת משמעות). עוד על כך בהקשר הפסיכואנליטי, ראו: מיכל ריק, גופניות המטפל כמצע לעבודת עומק אנליטית, ובביבליוגרפיה הנוספת המובאת שם.

בלתי-תלוי אליו, עיוור לקיומו, ואותו הוא מתאמץ לחקור ולגלות בשיטתיות – אל עבר קיום 'ביוגרפי' יותר, שבו תשומת-ליבי ערה להקשריות ולחד-פעמיות ברצף החיים שלי שבתוכם הטקסט, על הספציפיות והתוכניות שלו, פוגש אותי. בעיני, תשומת-הלב הזו מאפשרת נוכחות אחרת גם בתוך עולם המשמעויות של התוכן.

בחוויה זו האמונה היא שפה פרטית במובן זה שהיא מהווה ממד אישי שמתוכו נחווים האירועים השונים הקורים לי. זהו מפנה הדומה לרגע שבו האדם מבין כי הקיום הבלתי-תלוי של העולם הינו אחרי הכול מומנט מופשט שהוא גוזר מתוך ההתנסות היחידה שיש לו באמת – ההתנסות האישית בחייו שלו.<sup>12</sup>

הרב שג"ר כותב:

האמונה אינה נמצאת במילים, ודאי שלא בז'אנר של הרצאה או מאמר. שפת האמונה היא גוף ראשון של תפילה. היא אינה 'דיבור על' אלא פעילות והתרחשות. מסיבה זו יישאר תמיד פער בין המילים לבין מה שהמילים מבקשות לייצג.<sup>13</sup>

גם בכתיבה הזו יישאר כמובן הפער בין המילים ובין חוויית החיים האישית. האדם הוא היחיד שיכול לפרוע לעצמו את משמעותן של המילים. אני מקווה כי כתיבה זו תתרום במשהו ליכולתנו לפתח לעצמנו שפת לימוד בגוף ראשון, ואני תפילה כי זו אף תצמח ותחדש את שפת השיח שלנו לבחינת גוף שני של תורה.

---

12 אוגדן מתאר טרנספורמציה מקבילה בעיני, הקורית במהלך פיתוח הקשב אל ה-Reverie: "לנסות להחזיק במחשבות, רגשות ותחושות כאלה במודעות, משמעות לוותר על סוג של פרטיות שבררך כלל אנו מסתמכים עליה באופן לא-מודע כמחסום המפריד בין פנים לחוץ, בין פומבי לפרטי. במאמצינו להשתמש באופן אנליטי ב-Reveries שלנו, "I", אני כסובייקט שאינו מודע לעצמו, עובר טרנספורמציה ל-"Me", אני כאובייקט לבחינה אנליטית מודקדקת" (שם, עמ' 163).

<sup>13</sup> שם, עמ' 410.